

Motion till riksdagen
2013/14:Ju429

av Agneta Börjesson m.fl. (MP)

Kriminalvård för minskad brottlighet – utan hårdare straff

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut	2
Motivering.....	3
Ett uppdrag om egen försörjning.....	3
Barn till dömda.....	4
Kraftfulla förbättringar för unga i arrest och häkten	5
Personliga handlingsplaner	6
Ett effektivare rehabiliteringsarbete	6
Registerutdragens inverkan på rehabiliteringen	6
Kriminalvårdens behandlingsinsatser ska hålla en hög kvalitet	7
Inrättandet av en fångombudsman	8
Ett påföljdssystem baserat på fakta	9

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en plan ska tas fram för hur alla som dömts till anstaltsvård ska kunna försörja sig genom arbete eller motsvarande.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ett uppdrag till Kriminalvården om modeller för hur barn ska kunna upprätthålla en fungerande och positiv kontakt med intagna föräldrar.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om åtgärder för att förbättra situationen för barn i arrest och häkte.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om personliga handlingsplaner.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om uppdrag att ta fram en modell där handlingsplaner för dömdas vård och rehabilitering ska kunna tillämpas direkt efter en lagakraftvunnen dom.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att genomföra Integritetsskyddsutredningens förslag i vissa delar.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en utvärdering av det ökade användandet av olika registerutdrag för dem som avtjänat sina straff och deras möjligheter att rehabiliteras.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om gallring av uppgifter i vissa register.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att kriminalvårdens vårdande och rehabiliterande insatser ska vara förenliga med vetenskap och beprövad erfarenhet.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Kriminalvården bör få i uppdrag att kvalitetssäkra det arbete som utförs av intagna, så att det fyller reella behov och upplevs som meningsfullt av inblandade aktörer.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om inrättandet av en fångombudsman.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att påföljder för brott ska bestämmas baserat på utredningsmässigt och vetenskapligt stöd.

Motivering

Samhället har allt att vinna på att så få som möjligt utför kriminella handlingar, som medför att de döms till fängelse eller annan frihetsberövande påföljd. För vissa dömda gäller dock att de brott de begått är så allvarliga att samhället måste skyddas från dessa dömda. Det kan hända att detta måste pågå under en mycket lång tid. För alla dessa gäller att målet efter avtjänat straff måste vara ett liv utan återfall i brott eller drogmissbruk. Ett liv med bostad, egen försörjning och ett fungerande socialt liv. Ju fler av tidigare dömda som får egen försörjning, desto färre riskerar återfalla i brott. Ju färre som återfaller i brott, desto mer av Kriminalvårdens resurser kan användas på att förbättra rättsväsendets åtgärder gentemot livsstilskriminella och den grova organiserade brottsligheten.

I den här motionen, som till vissa delar kompletterar en tidigare kommittémotion om kriminalvårdsfrågor (2012/13:Ju403 – En kriminalvård för ett tryggare Sverige) vidareutvecklar vi vår kriminalvårdspolitik inom några viktiga områden. Vi visar på förslag, som enligt vår mening leder till färre intagna i anstalt, förbättrad rehabilitering och färre återfall.

Ett uppdrag om egen försörjning

En av de absolut viktigaste frågorna för att en tidigare dömd inte ska återfalla i brottslighet, är att livet utanför anstalten innebär ett meningsfullt icke-kriminellt liv; ett liv med fungerande familjeliv, egen försörjning genom arbete eller studier och utan drogmissbruk eller trasslig ekonomi. Inom kriminalvården pågår många olika aktiviteter för att förbättra samtliga dessa faktorer men kanske är en av de viktigaste vägarna in i eget arbete. Inom kriminalvården kallas detta för arbetsinriktad rehabilitering. Här pågår genom ett regeringsuppdrag från maj 2012 ett samarbete mellan Kriminalvården och Arbetsförmedlingen om åtgärder för att främja dömda kvinnors förutsättningar på arbetsmarknaden. Sedan tidigare finns Krami (samverkan mellan Kriminalvården, Arbetsförmedlingen och kommunen), som syftar till att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för personer som har varit i kontakt med kriminalvården. Myndigheternas samverkan mellan kommun, Kriminalvården och Arbetsförmedlingen, ska leda till minskat återfall i brott genom att bryta ett socialt mönster. Krami för kvinnor finns på fyra orter i Sverige och för män på 18 orter.

Miljöpartiet driver sedan tidigare att alla dömda till vård i anstalt ska ha rätt till en egen vård- och behandlingsplan. För detta har vi avsatt resurser i vår budget under utgiftsområde 4. Planen måste emellertid fyllas med ett innehåll och tydligare insatser tas fram. Vi anser att åtgärder för att dömda efter avtjänad påföljd ska få inkomster av eget arbete är prioriterade.

I takt med att arbetslösheten ökar i samhället i stort finns det en risk att det blir än svårare för tidigare dömda, att kunna få en inkomst genom eget arbete. Krafttag måste därför tas för att säkerställa att alla dömda, som vistas på anstalt och inte har arbete vid avtjänad påföljd, får en egen laglig inkomst ge-

Fel! Okänt namn på

nom eget arbete eller på andra sätt. Vi vill därför att Kriminalvården och Arbetsförmedlingen ska ges i uppdrag att tillsammans ta fram ett förslag för hur samtliga dömda som ovan anges ska kunna antingen utbildas för arbete, ges praktik som leder till arbete eller annars introduceras i arbete, för egen försörjning. I arbetet måste samverkan ske med arbetsmarknadens parter, företrädare för den ideella sektorn och olika intresseorganisationer. Även andra aktörer såsom Samhall berörs. Målet ska vara att alla dömda till anstaltsvård vid övergång till frivård eller avtjänat straff ska ha egen försörjning. Riksdagen ska därför tillkännage för regeringen sin mening att en plan ska tas fram för hur alla som dömts till anstaltsvård ska kunna få inkomst genom eget arbete eller motsvarande.

Barn till dömda

Av i genomsnitt 9 500 intagna på svenska anstalter är cirka 655–700 per år kvinnor och resten män. Den absolut övervägande andelen av dessa är mellan 21 och 54 år. Med andra ord är många av dem som vistas på våra anstalter personer som både har släkt och vänner. Enligt kriminalvården har 30 000 barn i Sverige minst en förälder i fängelse eller frivård. Detta medför att kontakten mellan dessa föräldrar och deras barn påverkas under tiden i anstalt. Vissa barn föds i anstalt och växer upp där delar av sitt liv, andra barn ser aldrig den förälder som sitter i fängelse. De 30 000 barnen är barn som lever ett extra utsatt liv, både socialt och ekonomiskt och samhället har mycket att tjäna på att deras kontakt med föräldrarna fungerar så bra som möjligt.¹ Samtidigt ska man inte glömma bort att vissa av de aktuella barnens föräldrar dömts till fängelse på grund av misshandel av den andre föräldern eller barnet självt. Vissa av de dömda kan också vara dömda för en brottslighet som i sig medför att umgänge med barn är mindre lämpligt.

Genom ett samarbete med olika ideella organisationer och Kriminalvården, såsom bland annat brygganföreningar, ges stöd till berörda barn och deras föräldrar. Det arbetet behöver emellertid utvecklas och säkras. I vårt budgetförslag för utgiftsområde fyra har vi föreslagit satsningar för att kriminalvården ska kunna utöka stödet till bland annat ideella organisationer som arbetar med barn till dömda eller till tidigare dömda. Vi hoppas att detta ska kunna utöka deras många gånger viktiga arbete, inte minst i ett rehabiliterande syfte.

Samtidigt kan inte arbetet vara beroende av ideella krafter. Barns rätt till umgänge med föräldrarna får inte vara beroende av ideellt arbetande krafter. Vi anser därför att Kriminalvården ska få ett särskilt uppdrag att tillsammans med en lämplig högskola ta fram en eller flera modeller för hur barn till intagna föräldrar ska kunna behålla kontakten med den intagne på ett så bra sätt som möjligt. I detta ska ingå att se över vilka andra behov av råd och stöd som finns för barnen. Allt för att ge barnen bästa möjliga stöd. Vi anser därför att riksdagen ska tillkännage för regeringen sin mening vad som i mot-

¹ Ds 2004:41 Ekonomiskt utsatta barn.

ionen anføres om ett uppdrag till Kriminalvården om modeller för hur barn ska kunna upprätthålla fungerande och positiv kontakt med intagna föräldrar.

Kraftfulla förbättringar för unga i arrest och häkten

Barnombudsmannen har presenterat en rapport² angående barn och ungas situation i arrest och häkten. En rad missförhållanden har uppmärksammats, som bedöms stå i strid med barnets grundläggande mänskliga rättigheter. Upplevelserna från tiden i arrest och häkte riskerar skada unga psykiskt på både kort och lång sikt. Det kan handla om att bli inlåst i en kall, opersonlig och skrämmande arrestmiljö, isolation under utredningstiden som är psykiskt mycket påfrestande och inte sällan leder till självskadebeteenden och ibland även tankar om självmord. Att inte veta hur man ska få svar på sina frågor eller hävda sin sak är också mycket påfrestande. I rapporten framgår att FN:s specialrapportör mot tortyr har ansett att isolationen kan likställas med tortyr, grym, omänsklig eller förnedrande behandling och anser att det borde förbjudas när det gäller barn. Detta är enligt vår mening djupt problematiskt. Samtidigt förekommer det fall där unga både bör och måste gripas, anhållas och häktas. Det finns för övrigt också all anledning att titta på situationen även för vuxna, där Sverige också fått kritik för långa häktningstider. Vad Barnombudsmannen beskriver visar på ett behov av att inom rättsväsendet skaffa sig kunskap om hur många och vilka barn som arresteras, anhålls och häktas och att arbeta systematiskt med att se till så att tiden som den unge är inlåst blir så kort som möjligt. Det visar också på ett stort behov inom rättsväsendet att ändra förhållningssätt till att "låsa in" unga.

Andra förslag i rapporten handlar om att restriktioner ska individualiseras för barn och att alla barn behöver ha tillgång till en offentlig försvarare från det första förhöret. Slutligen föreslås också att ett oberoende barnombud inrättas som en självständig instans dit barn och ungdomar ska kunna vända sig med eventuella klagomål på hur deras mänskliga rättigheter har tillgodosetts under rättsprocessen. Ombudet ska företräda barnet och ha rätt att driva ärenden i domstol för att utverka skadestånd. Exakt hur relationen mellan ombudet, offentliga biträden och försvarare och andra funktioner skall se ut, måste bli föremål för närmare utredning.

Regeringen bör snarast återkomma med förslag om hur förbättringar ska göras enligt de förslag som Barnombudsmannen lagt i sin rapport. Vad som här anförts om åtgärder för att förbättra situationen för barn i arrest och häkte vill vi ge regeringen tillkänna.

² "Från insidan, barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte", Barnombudsmannen 2013.

Fel! Okänt namn

Personliga handlingsplaner

Miljöpartiet anser att samtliga dömda till frihetsberövande påföljd skall ha en personlig handlingsplan för att förhindra återfall i brott. I den ska som ovan angivits finnas konkreta åtgärder för hur den dömde ska få inkomst av eget arbete.

Handlingsplanens mål är att förhindra återfall i brott. Obligatoriska delar som ska ingå är bostad, egen försörjning, socialt umgänge och familjeliv, behandling mot eventuella missbruk och metoder för ett liv utan kriminalitet. I planen ska ingå hur dömdas avhopp från olika gäng skall kunna främjas och hur stöd skall byggas kring dem vid avhopp. Vi bedömer att detta i viss mån medför ett behov av extra resurser till Kriminalvården och har därför föreslagit finansiering av förslagen i vår anslagsmotion under utgiftsområde 4.

Vad som här anförts om personliga handlingsplaner skall riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Ett effektivare rehabiliteringsarbete

Vi vill att arbetet med dömdas rehabilitering ska påbörjas omedelbart efter lagkraftvunnen dom. Ännu hellre ännu tidigare; under anhållandet och häktningen, om möjligt. Ju tidigare åtgärderna sätts in, desto större kan mottagligheten hos de enskilda antas vara. Ju snabbare rehabiliteringsarbetet påbörjas, desto större blir sannolikheten att den dömde inte återfaller i brott, får egen försörjning med mera. Så är inte alltid fallet i dag. Vi vill därför att Kriminalvården ska få ett uppdrag att i första hand för alla som dömts till frihetsberövande påföljd, ta fram de handlingsplaner som beskrivits ovan, så att de kan börja tillämpas omedelbart efter lagkraftvunnen dom. I ett andra steg kan arbetet utökas med andra dömda som är föremål för Kriminalvårdens insatser. Kriminalvården bör därför få i uppdrag att ta fram en modell där handlingsplaner för dömdas vård och rehabilitering ska kunna tillämpas direkt efter en lagkraftvunnen dom. Detta vill vi att riksdagen som sin mening ska ge regeringen tillkänna.

Registerutdragens inverkan på rehabiliteringen

Inom allt fler sektorer krävs i dag att de som erbjuds arbete kan visa upp straffregisterutdrag. Detta sker i syfte att öka tryggheten inom vård, skola och omsorg eller för den delen i taxibilar. Många gånger är syftena och skälen bakom kontrollerna rimliga och godtagbara men det förekommer uppgifter att alltfler arbetsgivare kräver registerutdrag, ofta utan att ange varför. Utredningen om integritetsskydd i arbetslivet lämnade i sitt betänkande Integritetsskydd i arbetslivet (SOU 2009:44) bland annat förslag som avsåg att i viss mån motverka denna stigmatisering. Utredningen föreslog att det för att förhindra att den enskildes rätt att få ut uppgifter från vissa register utnyttjas på ett sätt som varken är avsett eller önskvärt, skulle vara förbjudet för arbetsgivare att utan lagstöd begära att t.ex. en arbetssökande ska visa upp ett belast-

ningsregisterutdrag. Det ska också vara förbjudet att göra en begäran om utdrag ur misstankeregistret, samt vara förbjudet för arbetsgivare att utan lagstöd begära att till exempel en arbetssökande ska visa upp ett utdrag ur Försäkringskassans register om till exempel sjukfrånvaro. Vi anser att Integritetskyddsutredningens förslag i denna del bör genomföras. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Vi anser även att effekterna av det ökade användandet av olika registerutdrag för dem som avtjänat sina straff och deras möjligheter att rehabiliteras bör utvärderas. Även detta anser vi att riksdagen som sin mening bör ge regeringen tillkänna.

Sammantaget anser vi att de åtgärder som föreslagits för att stärka blivande anställdas och existerande anställdas integritetsskydd bör genomföras. Det samma gäller behovet av en utvärdering av vilka effekter för rehabilitering av dömda användningen av olika registerutdrag har.

Frågan om gallring av uppgifter i belastningsregister och således vilka uppgifter som vid ett utdrag kan finnas i registret, blir särskilt viktig när det gäller unga personer. Det finns redan i dag särskilda bestämmelser i lagen om belastningsregister (1998:620) om detta. Den person som dömdes för ett brott vid 17 års ålder kan vara en helt annan i 20-årsåldern. I dag gallras vissa uppgifter efter fem år och ytterligare vissa efter tio år för personer under 18 år.

Vi vill att möjligheten att gallra fler uppgifter ska utredas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Kriminalvårdens behandlingsinsatser ska hålla en hög kvalitet

Kriminalvårdens uppdrag är brett och omfattar många olika sorters dömda, som i sin tur dömts för många olika sorters brott till många olika påföljder. Detta medför också att de olika vård- och behandlingsalternativ som finns för de dömda varierar. En person dömd till livstids fängelsestraff med hög risk för återfall bedöms på ett sätt och en annan som dömts för snatteri och tillgrepp av fortskaffningsmedel vid 17 års ålder till villkorlig dom, på ett annat sätt. Detta är självklart för de flesta. Lika självklart är emellertid inte att det arbete eller andra insatser dömda deltar i inom kriminalvården, alltid är sådana åtgärder som har en bevisad effekt.

Det saknas helt enkelt ofta vetenskap och beprövad erfarenhet som kan visa att den vård eller behandlingsinsats den enskilde får, leder till avsett positivt resultat. För att kunna bedöma detta krävs också en fördjupad analys av den enskildes förutsättningar och behov. Att kriminalvårdens vårdande och rehabiliterande insatser ska vara förenliga med vetenskap och beprövad erfarenhet bör därför riksdagen sin mening ge regeringen tillkänna.

Inom kriminalvården utförs arbetsuppgifter av dömda som liknar rent arbete. Det kan vara svårt att skilja resultatet av det arbetet, från arbete som utförs av anställda inom ett företag. Det kan också vara så att det arbete som utförs, stundtals är mer eller mindre meningsfullt, liksom även är fallet med många andra arbeten i samhället. Risken inom kriminalvården är emellertid

Fel! Okänt namn på

att arbetet upplevs vara mer av en sysselsättning för att fördriva tiden och mindre av en sysselsättning som engagerar den enskilde och på sikt kan leda till rehabilitering och eventuellt eget arbete. Kriminalvården bör därför få ett uppdrag att kvalitetssäkra det arbete som utförs av intagna, så att det fyller reella behov och upplevs som meningsfullt av inblandade aktörer. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Inrättandet av en fångombudsman

En rad internationella konventioner reglerar förhållandena på fängelser och häkten samt skyddet för mänskliga rättigheter för interner. Vår grundlag reglerar även flera andra rättigheter för interner.

Miljöpartiet anser att även för den som är dömd för ett brott och avtjänar ett straff på anstalt ska de mest grundläggande mänskliga rättigheterna upprätthållas. Antalet anmälningar till Justitieombudsmannen från intagna i anstalt, visar att det krävs en offentlig diskussion och medföljande åtgärder för att komma till rätta med situationen för mänskliga rättigheter på vissa anstalter. Antalet självmord på häkten har ökat väsentligt, något som också pekar mot att det är hög tid att åtgärda situationen för intagna på häkten och anstalter.

Den grundlagsfästa föreningsfriheten är ett annat exempel på att det är tveksamt om internernas grundläggande rättigheter respekteras. Idag begränsas möjligheten att bilda förtroenderåd till enskilda avdelningar istället för hela anstalten, trots att det senare är en förutsättning för att man ska kunna driva sina krav med någon som helst kraft. Detta innebär att interner ofta får söka sig till avdelningschefer på anstalten istället för anstaltsledningen när de har synpunkter. Miljöpartiet anser att man på detta sätt inte upprätthåller grundlagens mening när interner de facto inte har möjlighet att påverka sin miljö och vardag på anstalter.

En fångombudsman kan fylla det behovet som finns idag för att stärka dialogen mellan interner och kriminalvården. Det räcker alltså inte med att Justitieombudsmannen kan utöva tillsyn inom kriminalvården eller att det nu utreds om en separat tillsynsorganisation ska skapas för kriminalvården. Det behövs en instans inom kriminalvården, som företräder fångars mänskliga rättigheter. I Storbritannien har det redan införts en fångombudsman med lyckat resultat. Det krävs i större grad en dialog mellan internerna och anstaltsledningarna för att öka rättstryggheten för båda parterna, och där har fångombudsmannen visat sig kunna ge ett sådant stöd. Det behövs någon som aktivt kan arbeta för både interner, anstaltsledningar och kriminalvården. Ytterst skulle fångombudsmannen kunna bidra till minskad återfallsfrekvens bland brottslingar. En fångombudsman bör således även införas i Sverige.

Vi bedömer att detta är en åtgärd Kriminalvårdsverket kan genomföra inom befintliga budgetramar. Vad som här anförts om en fångombudsman bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Ett påföljdssystem baserat på fakta

Under senare tid har – främst från moderat håll – framförts propåer om behov av skärpta straff. Det har handlat om att alla över 18 år ska behandlas lika såvitt avser fängelse som påföljd för brott (jfr Påföljdsutredningens betänkande SOU 2012:34 Nya påföljder, del 3) och att Högsta domstolens (HD) praxis i fråga om grova narkotikabrott (dom den 16 juni 2011 i mål nr B 5412-10) enligt ministrernas mening lett till för låga straff för narkotikabrott. Det har handlat om att livstidsstraff som regel ska utdömas vid brottet mord (Skärpt straff för mord Ds 2013:55) med mera. Inte i något av dessa fall finns det vetenskapligt, utredningsmässigt eller annat stöd för att ett hårdare straff typiskt sett och på en allmänpreventiv nivå kommer leda till minskad brottslighet. Inte heller finns det, enligt vår mening, ett folkligt stöd för dessa åtgärder. Tvärtom är det så att ju mer information som ges om brottslingar, desto mer lik blir allmänhetens val av påföljd den påföljd domstolen valt. Vad det finns stöd för är däremot att samhället ska rikta betydande insatser mot de unga som uppvisar risker att inleda verkliga brottskarriärer och utveckla kriminella tankemönster³, samt att så långt som möjligt söka undvika att unga hamnar inom destruktiva miljöer inom slutenvården, att det inte går att mekaniskt fastställa antal år i fängelse utifrån olika mängdtabeller eller värdetabeller och att varje brott är en unik gärning som måste bedömas från fall till fall. Sedan är det ett faktum att låna straff i sig många gånger kan ha en individualpreventiv effekt – den som är inlåst kan inte begå nya brott. Till detta kommer förstås att många personer begår brott av orsaker som varken lagstiftaren eller annan kunnat förutse. I vissa grupper kan det vara status att ha dömt till ett långt fängelsestraff och det är rimligt att personer avtjänar varandras straff, som ett sätt att idka byteshandel eller visa lojalitet. I få av de aktuella situationerna kommer hårdare straff leda till minskad brottslighet.

Vi utesluter inte att det kan finnas brott som i dag leder till för ”milda” påföljder, oavsett om påföljden är företagsbot för ett företag eller fängelsestraff för en enskild dömd brottsling. Valet av påföljd för olika dömda och olika straff, skall däremot inte baseras på subjektiva uppfattningar hos enskilda individer, utan ska baseras på vetenskap och beprövad erfarenhet. Den påföljd som leder till lägre risk för återfall, som minimerar samhällsfaran och samhällets kostnader och leder till såväl minskat lidande för målsägande som dömda, skall då väljas. Målsägandens situation måste också beaktas på lämpligt sätt. Det ska inte vara så att den påföljd som ”känns bäst” eller givet en viss medial situation uppfattas vara mest ”populär” väljs. Vad som här anförts om att påföljder för brott ska bestämmas baserat på utredningsmässigt och vetenskapligt stöd, bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

³ SOU 2012:34 sid. 361.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 3 oktober 2013

Agneta Börjesson (MP)

Jabar Amin (MP)

Magnus Ehrencrona (MP)

Maria Ferm (MP)

Agneta Luttröpp (MP)

Tina Ehn (MP)

Peter Eriksson (MP)

Jan Lindholm (MP)

Mehmet Kaplan (MP)